

Ulkoasiainministeriö
Oikeuspalvelu
OIK-40 Jaakko Halttunen

7/43/10
18.6.2010

Viite: HEL 7828-6/25.01.2010; HELD 1245-14/24.05.2002

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto

YK; OHCR; CAT; Suomen 5. ja 6. määräaikaisraportti kidutuksen vastaiselle YK:n komitealle

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE) kiittää ulkoasiainministeriötä lausuntopyynnöstä. Neuvottelukunta kiinnittää lausunnossaan huomiota kidutuksen kieltävän yleissopimuksen määräaikaisraportointiin liittyviin sukupuolten välisen tasa-arvon kysymyksiin.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa kehitetään entistä tehokkaammin Suomea sitovien ihmisoikeussopimuksia ja -velvoitteita toteuttavaksi. Myös kansalaisten tietoisuutta Suomea sitovista ihmisoikeussopimuksista, kuten esimerkiksi YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisesta yleissopimuksesta, ja sen Suomea koskevasta seurannasta on syytä lisätä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että kansallinen toiminta luo pohjan kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan uskottavuudelle.

Kidutuksen kieltä rikoslaisissa

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että Suomi on viimein säätänyt kidutuksen kiellosta rikoslaisissa. Suomen neljännessä määräaikaisraportissa (2002) hallitus vakuutti, että virkamiesten tekemiä kidutukseen rinnastettavia tekoja pidettäisiin yleisesti hyvin tuomittavina ja rangaistusasteikko olisi siten varsin korkea. Kuitenkin käytännössä esimerkiksi vuonna 2006 Helsingissä 16-vuotiaan tytön raiskannut poliisimies sai ainoastaan ehdollista vankeutta¹. Poliisimies oli näyttänyt tytölle virkamerkkiään, minkä jälkeen tyttö oli uskaltanut hänen luokse. Poliisimies saattoi tytön tiedottomaan tilaan, raiskasi tämän kahdesti sekä otti tästä valokuvia, jotka hän tallensi tietokoneelleen.

Ihmiskaupan uhrien auttaminen

Ihmiskauppaan liittyy vakavia ihmisoikeusongelmia. Valtaosa Suomessa tunnistetusta ihmiskaupasta on työperäistä. Ihmiskauppa liittyy kuitenkin monilta osin myös prostituutioon ja paritukseen. Ongelmana mitä ilmeisimmin Suomessa on, että ihmiskaupattapauksia ei tunnisteta tehokkaasti viranomaisten resurssien ja koulutuksen vähyyden vuoksi. Kansallinen ihmiskaupparaporttoija toteaaikin ensimmäisessä vuosittaisessa

¹ Ratkaisu ei ole lainvoimainen.

raportissaan, että ihmiskaupan vastaisen toiminnan suurin haaste Suomessa on ihmiskaupan uhrien tunnistaminen. Heitä ei joko tunnisteta lainkaan tai heitä ei tunnisteta ihmiskaupan uhreiksi. Esimerkiksi prostituutioon ja paritukseen liittyvistä mahdollisista ihmiskaupparikoksista on saatettu antaa tuomioita pelkkinä paritusrikoksina. Toisaalta ihmiskauppaan viittaavia piirteitä ei välttämättä osata erottaa ja tunnistaa sen lähirikoksista. Rikoslainsäädännössä on myös osittaista päällekkäisyyttä paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten osalta.

Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman täytäntöönpanoon ei ole varattu riittäviä resursseja. YK:n kidutuksen vastainen komitea edellyttää, (10 artikla 13 kohta) että viranomaiset ja ammattiauttajat koulutetaan tietoisiksi kidutuksen ja loukkaavan kohtelun kiellosta. Erityistä koulutusta tarvitseväksi ryhmäksi mainitaan muun muassa viranomaiset ja ammattiauttajat, jotka kohtaavat työssään ihmiskaupan uhreja. Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on äskettäin linjannut, että valtiolla on velvollisuus huolehtia ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta sekä avun ja suojelun tarpeen huomioonottamisesta. On ilmeinen vaara, että epäonnistuminen ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa johtaa uhrien oikeuksien jatkuvaan epäämiseen sekä ihmiskauppaan syyllistyneiden rankaisemattomuuteen.

YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean Suomea koskevissa loppupäätelmissä vuodelta 2008 todetaan, ”Sopimusvaltiota kannustetaan laatimaan edelleen strategioita ja ohjelmia, joilla ehkäistään naisia ryhtymästä prostituoiduiksi, sekä luomaan kuntoutus- ja tukiohjelmia niitä naisia ja tyttöjä varten, jotka haluavat lopettaa prostituoituina toimimisen, mukaan lukien tieto vaihtoehtoisista toimeentulokeinoista ja niitä koskeva tuki.”

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaaakin, että Suomessa tehtävää exit prostituutio -työtä tulee kehittää järjestelmällisesti ja pitkäjänteisesti. Exit prostituutio -työllä voidaan tarjota tukea, vaihtoehtoja ja voimaannuttamista prostituutiosta pois haluaville naisille ja miehille. Lisäksi neuvottelukunta pitää tärkeänä, että kynnystä ihmiskaupan auttamisjärjestelmään pääsyyn madallettaisiin.

Vapautensa menettäneiden asema (11 artikla)

Suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä vankeusrangaistus on ankarin keino puuttua kansalaisen asemaan. Vankeinhoito on kuitenkin perinteisesti järjestetty miesvankeja ajatellen (naisvankien osuus kaikista vangeista 7 % vuonna 2008). Vuonna 2007 voimaan tulleen uuden vankeuslain mukaan avovankiloiden vangit oli tarkoitus sijoittaa alueellisesti. Tällöin sekä mies- että naisvangit olisi sijoitettu samoihin miesvaltaisiin avovankiloihin. Naisvankien näkökulmasta tämä olisi tarkoittanut seksuaalisen häirinnän ja väkivallan uhan huomattavaa kasvua. Avovankiloiden alueellistamisen täytäntöönpano kuitenkin keskeytettiin ja naisvankien asemaa pohtimaan asetettiin työryhmä.

Työryhmän mietinnön mukaan naisvankiryhmän erityiset, miesvangeista poikkeavat kuntoutustarpeet sekä muutosmotivaation tukemisen tarve puoltavat naisvankien joidenkin toimintojen keskittämistä valtakunnallisesti. Keskittämällä taattaisiin kuntoutuksen vaikuttavuuden kannalta riittävät ryhmäkoot sekä estettäisiin naisvankien sosiaalinen eriytyminen. On myös otettava huomioon, että lähes kolme neljäsosaa naisvangeista on kokenut läheissuhteissaan väkivaltaa. Keskitetyt naisvangeille suunnatut osastot ja kuntoutustoiminta parantaisivat myös naisvankien kanssa työskentelevien mahdollisuuksia vahvistaa ja kehittää osaamistaan. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että *naisvankityöryhmän mietinnön myötä myös naisvankien näkökulmat ja ihmisoikeudet tulevat vankeinhoidossa näkyväksi ja niiden huomioon ottamisesta tulee rutiininomainen toimenpide jatkossa.*

Suomen vankiloissa on edelleen käytössä ns. paljusellejä, joissa ei ole lainkaan saniteettitiloja. Vuoden 2009 alussa oli käytössä 508 paljusellejä. Tämän jälkeen tehtyjen peruskorjausten myötä määrää on saatu

vähennettyä reilulla sadalla (Konnunsuon vankila ja Keravan vankilan poikaosasto). Kuitenkin esimerkiksi Hämeenlinnan vankilassa, johon on sijoitettu suurin osa Suomen naisvangeista, on laajalti käytössä paljusellit. Paljuselleissä ovat joutuneet olemaan myös naisvangit, joilla on lapsi vankilassa mukana. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että *paljuselleistä tulee hankkiutua eroon mahdollisimman pian*.

Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten pakkohoito

Suomessa on vuonna 2009 aloitettu lainsäädäntöuudistuksen valmistelu raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten tahdosta riippumattoman hoidon mahdollistamiseksi. Pakkohoito olisi toteutuessaan ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmallista monestakin syystä. Sikiö ei ole oikeussubjekti, ja siten sillä ei lähtökohtaisesti voi olla oikeuksia eikä velvollisuuksia. Pakkohoito rajoittaisi itsemääräämisoikeutta ja olisi siten naisen ihmisoikeuksien kannalta erittäin äärimmäinen keino. Olisi myös selvitettävä, ettei pakkohoito vaarantaisi naisen oikeutta saada abortti.

Käytännössä vapaaehtoistakaan hoitoa raskaana oleville päihdeongelmaisille naisille ei ole riittävästi tarjolla. Kuntien tiukka talous uhkaa nykyisiäkin resursseja.

Naisiin kohdistuva väkivalta (16 artikla)

Vaikka rikoslain 6 luku mahdollistaisi normaalia ankaramman rangaistuksen määräämisen tapauksissa, joissa pahoinpitely kohdistuu heikommassa asemassa olevaan tai muuten huonosti puolustautumaan kykenevään henkilöön, ei säännöstä käytännössä kuitenkaan sovelleta parisuhteissa tapahtuviin pahoinpitelyihin. Pikemminkin käytännössä puolison pahoinpitelystä on päässyt lievemmillä sanktioilla kuin vieraaseen kohdistuneesta teosta. Lisäksi parisuhteessa tapahtunutta väkivaltaa on soviteltu, mikä usein on omiaan heikentämään uhrin asemaa. Sovittelu saattaa myös lisätä väkivallan uhrin riskiä joutua uudelleen puolisonsa väkivallan uhriksi.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että lähisuhteissa tapahtuneiden väkivallantekojen luonne tulee ottaa nykyistä paremmin huomioon rikoslainsäädännössä ja sen soveltamisessa. Jotta lähisuhteissa tapahtuville väkivallanteoille tyypillinen toistuvuus, vallan väärinkäyttö ja kontrollointi voitaisiin paremmin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa, tulee neuvottelukunnan mukaan säätää lähisuhdevainoamista koskeva säännös. Tässä yhteydessä tulee ottaa huomioon väkivallan toistuvuus ja moninaiset muodot, sillä pitkään jatkuneessa lähisuhdeväkivallassa teot saattavat olla hyvinkin erilaisia. Yksittäiset teot eivät ehkä ole törkeitä, siksi termi ”kokonaisuutena alistava” olisi otettava huomioon rikosnimikkeissä.

Ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta (2009) käy ilmi, että tuomareille on järjestetty kursseja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä uhkaavien tekijöiden havaitsemiseksi ja niihin reagoimiseksi. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa tuomareille ja syyttäjille annettavan koulutuksen tärkeyttä lähisuhteissa tapahtuneen sukupuolistuneen väkivallan erityispiirteiden tunnistamiseksi ja siihen liittyvän, tekijän uhriinsa kohdistaman vallankäytön havaitsemiseksi. Myös muiden ammattikuntien kuten lääkärin ja terveydenhoitohenkilökunnan valmiuksia väkivallan puheeksi ottamiseksi potilaan kanssa on järjestelmällisesti lisättävä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että Suomen selkeästi alimitoitettu turvakotiverkosto laajennetaan vastaamaan Euroopan neuvoston suosituksia. Myös maksuton ympärivuorokautinen puhelinpäivystys on toteutettava pikimmiten.

Maahanmuuttajanaisten kohtaamasta väkivallasta ei ole kattavaa tutkimustietoa. Poliisitilastojen mukaan maahanmuuttajanaiset raportoivat väkivallasta kaksi kertaa valtaväestön naisia useammin. Turvakoteihin

maahanmuuttajanaiset hakeutuvat yhdeksän kertaa useammin kuin valtaväestöön kuuluvat naiset. Maahanmuuttajanaiset saattavat tarvita myös erityispalveluita saadakseen apua väkivallan uhrina. Esteinä avun saamiselle saattaa olla esimerkiksi maahanmuuttajanaisten kielitaidottomuus. Puutteelliset tiedot saatavilla olevasta palvelujärjestelmästä sekä Suomen lainsäädännön takaamista oikeuksista, velvollisuuksista ja mahdollisuuksista, ovat yleisiä esteitä avun saannille. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteiden tunnistamista ja uhrien auttamista tulee kehittää systemaattisesti. Viranomaisten tulee osata aktiivisesti tunnistaa esimerkiksi kunniaväkivalta ja tyttöjen sukuelinten silpominen naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi.

Naisiin kohdistuvasta väkivallasta puhutaan yleisesti vain miehen ja naisen välisenä. Naisen, joka on tullut samaa sukupuolta olevan puolisonsa pahoinpitelemäksi, saattaa olla erityisen vaikeaa löytää tukea. Lisäksi homo- ja transfobisia rikoksia ei dokumentoida erikseen eikä niihin puuttumiseksi ole viranomaisten erityisosaamista. Tämä heikentää seksuaalivähemmistöihin kuuluvien naisten rohkeutta tuoda kokemansa väkivalta viranomaisten tietoon, koska viranomaisten ei uskota ottavan sitä vakavasti.

Maahanmuuttajanaisten erityisen haavoittuva asema

Maahanmuuttajanaiset ovat maahanmuuttajamiehiä useammin syrjäytyneitä. Yleisesti maahanmuuttajien tulot ovat kaksi kolmasosaa pienemmät valtaväestöön verrattuna, mutta maahanmuuttajanaisten tulot saattavat todellisuudessa olla jopa tätä vähäisemmät. Maahanmuuttajanaisten ansaintamahdollisuudet ovat usein rajalliset. Esimerkiksi thainaisten päätyminen prostituutioon voi johtua kotouttamisen epäonnistumisesta ja todellisten ansaintavaihtoehtojen puuttumisesta.

Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat perhesyistä Suomeen muuttaneet kouluttamattomat naiset. He saattavat olla täysin luku- ja kirjoitustaidottomia tai heidän kotimaassaan käytetty merkkijärjestelmä ei vastaa Suomessa käytettyä. Esimerkiksi thainaisten kotoutumista vaikeuttanee thaikielen oma aakkosjärjestelmä, joka poikkeaa täysin Suomessa käytettävästä latinalaisesta aakkosjärjestelmästä. Lisäksi puolison kielteinen suhtautuminen maahanmuuttajanaisten kieliopintoihin saattaa käytännössä vaikeuttaa merkittävästi naisen kotoutumista.

Suomessa asuvista thaimaan kansalaisista suurin osa on naisia (Vuonna 2009: 4498 henkilöä, naisia 3897). Moni heistä on suomalaisen miehen puolisona jäänyt kotouttamistoimien ulkopuolelle. Sisäasiainministeriön poikkihallinnollisen työryhmän tietojen mukaan hyvin usein thainaiset olivat joutuneet kokemaan avioliitossaan perhe- ja parisuhdeväkivaltaa. Naiset ovat saattaneet myös saada puolisoiltaan virheellistä tietoa oikeuksistaan Suomessa, mikä on saattanut heikentää heidän asemaansa entisestään. Osa heistä on syrjäytynyt tai syrjäytymässä suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle, mikä voi osaltaan ajaa naisia thaihierontapaikoissa tapahtuvaan seksin myyntiin ja prostituutioon. Ihmisoikeustilanne ja kokemukset lähtömaissa vaikuttaa myös esimerkiksi viranomaisiin koetun luottamuksen määrään.

Tyttöjen ympärileikkaukset

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa, että tyttöjen ympärileikkaukset ovat kaikissa muodoissaan tuomittavia. Tyttöjen ympärileikkauksen keskeisenä pyrkimyksenä on naisten seksuaalisuuden kontrollointi ja tukahduttaminen. Teoriassa tyttöjen ympärileikkauksia on Suomessa tarkasteltu rikoslain pahoinpitelytunnusmerkistön täyttävinä tekoina. Käytännössä pahoinpitelysyytteitä tyttöjen ympärileikkauksista ei kuitenkaan ole nostettu. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää erittäin tarpeellisenä *kansallisen toimintasuunnitelman laatimista tyttöjen ympärileikkauksien ennaltaehkäisemiseksi ja jo ympärileikkattujen tyttöjen ja naisten tukemiseksi.*

Poikien ympärileikkaukset

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta vastustaa poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen sallimista. Tällaiset uskonnollisista, kulttuurisista tai muista rituaalisista syistä tehtävät poikien ei-lääketieteelliset ympärileikkaukset loukkaavat poikalasten oikeutta koskemattomuuteen ja vaarantavat näin lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen.

Intersukupuoliset lapset

Intersukupuolisella henkilöllä voi olla kummankin sukupuolen tunnusmerkkejä, tai sukupuoliset tunnusmerkit voivat olla epäselvät. Suomessa intersukupuolisten lasten ruumiita on yleensä muokattu lääketieteen (mm. kirurgian) avulla ja heitä on pyritty kasvattamaan näin muokattuun sukupuoleen.

Leikkauksia tehdään laajalti, jotta lapsen sukupuolielimet saataisiin ulkonäöllisesti ´normalisoitua´. Lian nuorena, lapsen mielipidettä huomioon ottamatta tehty leikkaus saattaa kuitenkin johtaa sukupuoli-identiteetin ristiriitaan. Lisäksi lasten leikkauksilla voi olla vahingollisia seurauksia sukupuolielämälle myöhemmällä iällä. Lasten ´kosmeettiset´ leikkaukset ilman heidän kuulemistaan on ei-hyväksyttävää kajoamista heidän ruumiilliseen koskemattomuuteensa ja sitä tulee tarkastella myös ruumiin silpomisen kontekstissa.

Joidenkin intersukupuolisten lasten kirurgisiin toimenpiteisiin kuuluva klitoriksen höyläminen on tekniikaltaan yhtenevä tyttöjen ympärileikkauksissa tehtävien toimenpiteiden kanssa. Tyttöjen ympärileikkaus on kuitenkin Suomessa vahvasti sanktioitu.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää, että *intersukupuolisten lasten sukupuolielinten ulkonäön ´normalisointiin´ tähtäävät leikkaukset tulee lopettaa kunnes henkilö on iässä, jossa hänen omaa mielipidettään voidaan tässä asiassa kuulla.*

Transihmiset

Transsukupuoliset ihmiset eivät saa tasa-arvolaista nimenomaista syrjintäsuojaa. Tasa-arvoaltuutettu on antamassaan ohjeistuksessa katsonut, että tasa-arvolakia tulee soveltaa transihmisten syrjintään laajemminkin eikä rajoittaa sitä vain sukupuolen korjausleikkauksen läpikäyneisiin henkilöihin. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta on välttämätöntä, että transsukupuoliset ihmiset otetaan tasa-arvolaisissa nimenomaisesti huomioon.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on vallalla selkeästi tunnistettavat miehen ja naisen kaksijaolle perustuvat sukupuoliroolit. Tämä ylläpitää stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolesta ja jättää transihmiset marginaaliin. Transnaisten eli sukupuoltaan miehestä naiseksi korjanneiden asema on heikko erityisesti työmarkkinoilla, jossa he kohtaavat mm. syrjintää, häirintää ja väkivaltaa.

Transvestisuus

Transvestisuus on edelleen tautiluokiteltu Suomessa (WHO:n ICD-10 tautiluokitus, pääluokka: Muut aikuisiän persoonallisuus- ja käytöshäiriöt, F64.1 Kaksoisroolinen vastakkaiseksi sukupuoleksi pukeutumisen halu). Samasta pääluokasta löytyvät myös mm. pedofilia, kleptomania ja pyromania. Toisin kuin edellä mainituissa tautiluokituksissa, transvestisuus ei ole tekijää tai hänen ympäristöään vahingoittava, vaan

tautiluokituksessa on kysymys yhteiskunnan moraalisen paheksunnan osoituksesta. Esimerkiksi Tanskassa transvestisuus poistettiin tautiluokituksesta vuonna 1994 ja Ruotsissa vuonna 2009.

Transvestisuuden tautiluokitus on omiaan ylläpitämään sukupuolten välistä tiukkaa roolijakoa, joka perustuu käsitykseen mies- ja naissukupuolen vastakkaisuudesta ja toistensa poissulkevuudesta. Koska transvestisuus on huomattavasti yleisempää miehillä, pitää tautiluokitus yllä käsitystä siitä että miehen eläytyminen naisen rooliin on epäsopivaa ja paheksuttavaa. Transvestisuuden tautiluokitus on ongelmallinen erityisesti transvestiittimiesten ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Heidi Hautala
puheenjohtaja

Hannele Varsa
pääsihteeri